

УДК 37.09/364(450)

Павлюк Р. О.

СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ НА ДОСЛІДНИЦЬКІЙ ОСНОВІ В БОЛОНСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ (ІТАЛІЯ)

А Розглядається система підготовки фахівців соціальної сфери на дослідницькій основі на прикладі Болонського університету (Італія). Запропоновано спектр діяльності фахівця соціальної сфери у сучасній Україні та визначені актуальні питання перебудови практики підготовки таких фахівців відповідно до існуючого світового та європейського досвіду. На основі аналізу навчальної програми підготовки фахівців соціальної сфери другого (магістерського) рівня в Болонському університеті (Італія) визначено місце дослідницького компоненту навчання у кожній вивчуваній дисципліні.

Ключові слова: навчання на дослідницькій основі; фахівець соціальної сфери; програма навчання; Болонський університет; професійна підготовка; стратегія навчання

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Сучасна система вищої освіти перебуває на шляху свого оновлення та перебудови до кращих європейських і світових зразків. Це пов'язано, передовсім, із підготовкою конкурентоздатного фахівця, який може себе гідно представити світовому та європейському ринку праці. Разом із тим, загальнодержавна політика перебудови системи вищої освіти пов'язана ще й із забезпеченням участі український вишів у спільних дослідницьких програмах із європейськими університетами. Ні для кого не секрет, що нинішній стан наукових досліджень в Україні не повною мірою відповідає світовим через не зовсім належний рівень академічної доброчесності академічної спільноти, відповідності європейським і світовим трендам, низьким рівнем інтердисциплінарності та міжкультурності тощо.

Для забезпечення відповідності європейським і світовим стандартам підготовки фахівців і проведення академічних досліджень сучасні університети мають пройти непростий шлях, основною метою якого є збереження кращих традицій української освіти та глибоке вивчення європейського досвіду щодо посилення практик вищої освітньої системи.

Ще одним актуальним питанням для України нині є забезпечення індивідуальної траєкторії розвитку та доступу до всіх суспільних явищ людей із особливими потребами, розроблення інклюзивного середовища. Відповідно до цього назріла актуальна проблема підготовки фахівця соціальної сфери, який зможе забезпечити людям із особливими потребами та людям, які опинились у складних життєвих обставинах, повноцінний розвиток та участь у суспільному житті на рівних умовах із іншими.

Нині в Україні до фахівців соціальної сфери належать соціальні працівники, соціальні педагоги, спеціальні педагоги (логопеди, дефектологи) та психологи (практичні психологи). Ключовою особою у цьому списку є соціальний працівник, оскільки він забезпечує зв'язок людини з особливими потребами та людей, які опинились у складних життєвих обставинах (СЖО) із фахівцями інших соціальних сфер. Проте схиляємось до використання загального терміну – фахівець соціальної сфери – оскільки кожен із них має володіти основними знаннями та компетенціями для допомоги людям із особливими потребами та людям із СЖО. Крім того, в усіх європейських країнах також в основному використовується термін «фахівець соціальної сфери», у межах компетенції якого є все перелічене нами вище. Відтак виникає питання аналізу кращих європейських практик підготовки фахівця соціальної сфери задля їхньої імплементації в практику українських вишів.

Особливістю діяльності фахівця соціальної сфери є не тільки його участь у забезпеченні рівних умов і підтримки людей із особливими потребами та людей із СЖО, а й здатність до проведення різного роду досліджень. Маємо на увазі моніторинг та оцінювання суспільних потреб і запитів, залучення різних капіталу зарубіжних фондів у соціальну сферу, яке не може відбутись без обґрунтованої проектною чи грантовою заявкою тощо. Тобто актуальною нині є підготовка майбутнього фахівця соціальної сфери на дослідницькій основі відповідно до кращих європейських практик.

Однією із актуальних практик є система підготовки фахівців соціальної сфери на дослідницькій основі в Болонському університеті (Італія). Це найстаріший університет Європи, заснований у 1088 році. Він складається із 12 фа-

культетів, одним із яких є факультет психології і педагогіки, де готують фахівців соціальної сфери.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Система підготовки фахівців соціальної сфери є досить новим викликом для сучасної української науки, проте нині існують дослідження, які тим чи іншим чином відображають різні аспекти досліджуваної проблеми. Питання обґрунтування та важливості переорієнтації вітчизняної системи освіти на кращі європейські зразки знайшло своє відображення у дослідженнях Н. Авшенюк, Г. Єльнікової, О. Зубченко, Н. Кошарної, Л. Кузьмінської, О. Локшиної, М. Лещенко, Ю. Палькевич, Л. Петренко, В. Свистун та ін.; оновлення системи вищої вітчизняної освіти, зокрема й елементів імплементації навчання на дослідницькій основі присвячені праці Т. Жижко, Л. Пуховської, В. Прошкіна, О. Слюсаренко та багатьох інших; компаративний аналіз зарубіжних освітніх систем і практик їх застосування в Україні висвітлено в працях Н. Бідюк, О. Локшиної, Р. Роудс (Rhoads, R.), К. Торрес (Torres, C.), О. Романовського, О. Сухомлинської; дослідження системи підготовки фахівця соціальної сфери за рубежом присвячені праці О. Безпалько, Т. Веретенко, С. Дунган (Duncan, S.), І. Ковчиної, В. Козубовського, Н. Лавриненко, Т. Лях, В. Поліщука, О. Пришляк, П. Редер (Reder, P) та ін.

Разом із тим, поняття навчання на дослідницькій основі набуло свого системного обґрунтування у працях таких зарубіжних дослідників: П. Ханус (Hanus, P.), Е. Ладжман (Lageman, E.C.), Дж. Девей (Dewey, J.), Дж. МакКіні (McKinney, J.), Е. Грін (Green, A.), Дж. Болдвін (Baldwin, G.), П. Блекмур (Blackmore, P.), М. Фрейзер (Fraser, M.), Дж. Томас (Thomas, J.W.) та ін.

Хоча у зарубіжних дослідженнях навчання на дослідницькій основі має свої методологічні основи, практики впровадження та позитивні експериментальні результати, в Україні воно розглядається як складова науково-дослідної роботи студентів університетів. Деякі аспекти навчання на дослідницькій основі як складової науково-дослідної роботи можна спостерігати у дослідженні моделей підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури (Н. Батечко, Т. Федірчик); проектування систем відкритої освіти (С. Прийма), систем науково-дослідницької діяльності студентів (бакалаврат / магістратура) (Л. Суценко, Н. Бондаренко); розвитку студентської наукової діяльності як компоненту професійної підготовки (І. Луценко; В. Прошкін).

Дослідження вітчизняних учених Л. Султанової, О. Єгорової, М. Князян, Є. Кулика, Г. Кловак, О. Рогозіної, А. Яновського, В. Кулешової, Н. Москалюк, М. Самойлової, О. Мілаш, О. Білостоцької, С. Лауна, В. Тушевої тим чи іншим чином окреслюють науково-дослідний компонент і навчально-наукову роботу у процесі підготовки фахівців у системі вищої освіти.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Із аналізу праць науковців, які певним чином стосуються питань підготовки фахівця соціальної сфери на дослідницькій основі, можемо зробити висновок у нагальній необхідності аналізу та імплементації конкретної системи такої підготовки у практику українських вишів. Однією із таких є система підготовки фахівців соціальної сфери на

дослідницькій основі в Болонському університеті (Італія), найстарішому університеті Європи із величезним досвідом і безперечним авторитетом серед провідних європейських і світових університетів.

Метою нашого теоретичного науково-педагогічного дослідження є компаративний аналіз системи підготовки фахівців соціальної сфери в Болонському університеті (Італія) та вивчення шляхів імплементації досвіду в систему української вищої освіти.

Викладення основного матеріалу дослідження. Перед початком аналізу системи підготовки фахівців соціальної сфери на дослідницькій основі в Болонському університеті (Італія) хочемо зупинитися на деяких аспектах, які додатковим чином актуалізують досліджувану проблему. Першим аспектом, на якому хочемо актуалізувати увагу, є розгалуженість соціальної сфери в Італії [2; 3], що додатково доводить необхідність підготовки такого працівника на дослідницькій основі. Відповідно до цього, і в Україні мережа впливу фахівця соціальної сфери є досить розгалуженою, й іноді такий фахівець без ґрунтовної дослідницької підготовки не повною мірою здатен забезпечити ефективну взаємодію та виконання своїх обов'язків на високому рівні.

Іншим аспектом вважаємо необхідність фахівця соціальної сфери здійснювати взаємодію з різними інституціями задля забезпечення прав та життєфункціонування людей із особливими потребами. Маємо на увазі створення інклюзивного середовища. Відомо, що для створення ефективного інклюзивного середовища фахівець соціальної сфери має не тільки запроваджувати ефективну взаємодію з різними соціальними інституціями, а й проводити постійний моніторинг та оцінювання суспільних процесів, володіти нормативно-правовою базою [1]. Відповідно до цього маємо багато прикладів ефективного забезпечення інклюзивного середовища в системі надання соціальних послуг в Італії [1] та припускаємо наявність досвіду із підготовки фахівців соціальної сфери до проведення моніторингу та оцінювання, а відтак – і наявність досвіду підготовки таких фахівців у закладах вищої освіти до проведення досліджень.

Отже, перелічені аспекти додатково актуалізують досліджувану проблему та дають підстави вважати процес підготовки фахівців соціальної сфери на дослідницькій основі в Італії ефективним. Задля повноцінного переконання ефективності системи підготовки фахівців соціальної сфери на дослідницькій основі проаналізуємо означену систему на прикладі одного із найстаріших університетів Італії та Європи загалом – Болонського університету.

Історія започаткування діяльності Болонського університету сягає 1088 року. За багато століть цей університет здобув значний досвід і підготував надзвичайну кількість висококваліфікованих фахівців. Нині Болонський університет складається із 12 факультетів, з-поміж яких є Факультет психології і педагогіки, де готують фахівців соціальної сфери.

Факультет психології і педагогіки Болонського університету провадить підготовку фахівців за триступеневою структурою: перший (бакалаврський), другий (магістерський) рівні та рівень доктора філософії. Щодо підготовки фахівців соціальної сфери, то підготовка ведеться за такими спеціальностями на першому (бакалаврському)

рівні: Соціальна та культурна педагогіка (Educatore sociale e culturale); та другому (магістерському) рівні – Нейропсихологічні науки та реабілітація (Neuroscienze e riabilitazione neuropsicologica), Розроблення та управління освітнього втручання у соціальне благополуччя (Progettazione e gestione dell'intervento educativo nel disagio sociale), Наука про неперервну освіту та освіту впродовж життя (Scienze dell'educazione permanente e della formazione continua) [5]. Терміни навчання на бакалаврському та магістерському рівнях складають відповідно 3 та 2 роки.

Для прикладу та розуміння системи підготовки фахівця соціальної сфери на дослідницькій основі в Болонському університеті (Італія) зупинимось на аналізові навчального плану та програмних результатів навчання за спеціальністю «Розроблення та управління освітнього втручання у соціальне благополуччя» («Progettazione e gestione dell'intervento educativo nel disagio sociale») за другим (магістерським) рівнем освіти. Зазначимо, всі спеціальності другого (магістерського) рівня мають однаковий дослідницький компонент і не потребують аналізу кожної спеціальності окремо, тобто аналіз хоча б однієї із них буде репрезентативним.

Зарахування на навчання за спеціальністю «Розроблення та управління освітнього втручання у соціальне благополуччя» («Progettazione e gestione dell'intervento educativo nel disagio sociale») відбувається на основі співбесіди чи вступного випробування, обов'язковою умовою є вивчення абітурієнтом на попередньому освітньому рівні дисциплін професійного блоку в обсязі не меншому, ніж 90 кредитів. Прикметно, що на будь-яку магістерську програму абітурієнт не може бути зарахованим, якщо він не володіє англійською мовою на рівні нижчому, ніж B1-B2.

Загалом освітня програма цієї спеціальності передбачає поглиблене вивчення психолого-педагогічних, соціально-антропологічних, історико-правових наук і дає передумови розвитку вмінь планування, управління, оцінювання освітньої інтервенції в царині профілактики, реабілітації, зниження рівня дискомфорту та соціальної реінтеграції. Курс передбачає оволодіння випускником компетентностями в управлінні, плануванні та координації в закладах (громадах, будинках сімейного типу, центрах денного догляду, теориторіальних центрах, центрах соціальної реабілітації), які надають спеціальні освітні послуги для подолання особистого дискомфорту (наприклад, пов'язаних із різними формами наркозалежності, алкоголізмом, ризиком психосоціальних відхилень у дитячому віці тощо) та дискомфорт або соціальна маргіналізація, пов'язана з явищами міграції та міжкультурного соціуму.

Із цією метою освітня програма містить у собі блок, який присвячено набуттю теоретичних знань і практичних умінь / стратегій для аналізу, запобіганню та подоланню критичних станів і психосоціальних розладів у дитинстві, підлітковому та зрілому віці, включаючи міжкультурний контекст і міграційні процеси, що характеризують сучасний соціум.

Особлива увага надається освітнім дисциплінам, які спрямовані на отримання знань про основні психолого-педагогічні, соціально-антропологічні та історико-правові парадигми, формування компетенцій у плануванні, управ-

лінні, координації й оцінюванні освітніх заходів у царині дискомфорту та соціальної інтеграції, групової роботи. Навчання передбачає практику та стажування у закладах, які надають послуги із соціально-освітньої реабілітації, соціальної інтеграції тощо [4].

Відповідно до мети курсу випускник оволодіває компетентностями, які забезпечують його ефективну професійну діяльність:

- уміє планувати, направляти та координувати освітні заходи, які запобігають соціальному дискомфорту та включають особистість у міжкультурний простір;
- координує роботу соціальних педагогів / працівників, соціальних аніматорів, культурних посередників;
- знає основні методи ведення робочої групи;
- знає основні психологічні, соціально-освітні та медико-біологічні парадигми, які застосовуються у вирішенні соціальних проблем;
- знає моделі для профілактики й оцінювання соціальних проблем і міжкультурної взаємодії;
- знає законодавчу базу національних і місцевих систем соціального забезпечення;
- володіє навичками координації робочої групи;
- може планувати освітнє та соціальне втручання та запобігати соціальним проблемам та культурній маргіналізації;
- уміє використовувати інструменти оцінювання для освітніх інтервенцій із соціальних проблем і міжкультурної взаємодії.

Із перелічених компетенцій майбутнього фахівця соціальної сфери значну кількість складають уміння та компетенції, що пов'язані з проведенням певних досліджень. Це означає, що випускник має володіти високосформованою дослідницькою компетенцією, яка повною мірою забезпечить його високопрофесійне функціонування у соціальній сфері.

Підтвердження цього знаходимо через аналіз навчального плану підготовки фахівця за спеціальністю «Розроблення та управління освітнього втручання у соціальне благополуччя» («Progettazione e gestione dell'intervento educativo nel disagio sociale»). Загалом за два роки навчання студент з-поміж основних і додаткових дисциплін має вибрати 150 кредитів, до складу яких входить підготовка до випускного іспиту (за трьома варіантами, 18 кредитів) і практика / стажування (10 кредитів).

Освітня програма магістра складається із декількох блоків:

- на першому році навчання: Психологічні дисципліни у галузі проблем і соціальної інтеграції (8 кредитів); Психологічні і соціологічні дисципліни (8); Соціологічні та антропологічні дисципліни (8); Педагогічні та методолого-дидактичні дисципліни (16); Історичні, географічні, філософські, соціологічні і психологічні дисципліни (8); Дисципліни для подальшого розвитку (12);
- на другому році навчання: Вибіркові дисципліни (8 кредитів); Педагогічні та методолого-дидактичні дисципліни (16); Політичні, економічні та юридичні дисципліни (8); Випускний іспит (три варіанти по 18); стажування / практика (10).

Для вибору дисциплін студентові пропонується детальний опис кожної дисципліни із її програмовими результатами та персональною сторінкою кожного викладача, на

якій розміщено коло наукових інтересів, навчально-методичне забезпечення та розклад лекційних і практичних занять. Крім того, для підготовки до випускного іспиту студентів надається вибір варіанту складання іспиту (передбачає закордонне стажування, проведення дослідження за рубежом чи просто складання письмового тесту).

Виходячи з аналізу дисциплін, які студенти вивчають упродовж першого року навчання в магістратурі, чітко видно, що всі вони забезпечують оволодіння студентом описаних вище компетенцій і вмінь і передбачають значний дослідницький компонент. Підтвердження цього знаходимо в описові завдань кожної дисципліни. Так, кожна дисципліна має лекційний матеріал для студента та список довідкової літератури, на основі якої в процесі взаємодії із викладачем студент проводить дослідження та готує презентацію його результатів до складання випускного іспиту.

Звісно, така система може бути схожою з українською, де студент під час навчання в магістратурі готує магістерську роботу. Проте, зазначимо, що проведення магістерського дослідження в українських вишах почасти відірване від дисциплін, що вивчаються, чого не можна сказати про систему в Болонському університеті (Італія). Основна різниця полягає в тому, що під час вивчення кожної дисципліни студент формулює гіпотезу щодо свого дослідження для кожної виучуваної дисципліни і відповідно до неї проводить своє дослідження й вивчає кожен вибраний ним курс. Тобто це є стовідсотковим підтвердженням цілісної дослідницької парадигми у професійній підготовці фахівця соціальної сфери.

Звісно, це не означає, що студент не має засвоїти основні поняття кожної дисципліни. Для перевірки засвоєного студент складає письмовий тест у кінці вивчення курсу та виконання всіх програмових вимог. Разом із тим він має перевірити висунуту ним гіпотезу стосовно конкретної дисципліни та перевірити її ефективність через знання, здобуті у кожній конкретній дисципліні всього курсу навчання.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Відповідно до стратегії сучасної української вищої освіти – перехід від знанневої парадигми освіти до практико орієнтованої – все частіше виникає питання імplementації зарубіжних ефективних практик підготовки

сучасних конкурентоздатних фахівців. У нашому теоретичному науково-педагогічному дослідженні торкаємось питання підготовки сучасного фахівця соціальної сфери на дослідницькій основі, вважаючи, що саме така система підготовки є досить ефективною через практико орієнтовану майбутню професійну діяльність такого спеціаліста. Крім того, все вище сказане підсилюється необхідністю перебудови сучасного суспільства України та розумінням розбудови інклюзивного освітнього простору.

Європейські університети мають значний досвід із підготовки фахівців на дослідницькій основі, зокрема презентативним є досвід підготовки фахівців соціальної сфери на дослідницькій основі в Болонському університеті (Іспанія).

Нами було вивчено специфіку формування навчальних планів майбутніх фахівців соціальної сфери в Болонському університеті та конкретно проаналізовано наявність дослідницького компоненту як наскрізної парадигми навчання. Визначено, що окрім засвоєння програмового матеріалу та формування ключових компетенцій майбутнього фахівця соціальної сфери, значний акцент ставиться на розвиток його дослідницьких умінь і розуміння міжпредметних зв'язків дисциплін, що вивчаються.

Перспективність запропонованого напряму дослідження вбачаємо у детальнішому аналізі підготовки фахівців соціальної сфери на дослідницькій основі в інших провідних європейських університетах і розробленні шляхів імplementації зарубіжного досвіду в практику українських вишів.

Список використаних джерел

1. Давиденко Г. В. Нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти в Італії; зб. наук. праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». Хмельницький, 2013. №2(8). С. 65–70.
2. Децюк Т. М., Василюшина Н. М. Особливості соціальної роботи і соціальної політики в Італії. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. Чернігів, 2017. Вип. 142. С. 31–34.
3. Логвиненко Т. Діяльність соціальних служб сім'ї, дітей та молоді в Італії: сучасний досвід. *Молодь і ринок*. 2010, №10 (69). С. 67–72.
4. Laurea Magistrale in Progettazione e gestione dell'intervento educativo nel disagio sociale. URL: <http://www.psicologiaformazione.unibo.it/it/corsi/corsi-di-studio/corso/2017/9228>.
5. Scuola di Psicologia e Scienze della Formazione. URL: <http://www.psicologiaformazione.unibo.it/it/corsi/corsi-di-studio?target=studenti-in-arrivo>.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 01.03.2018

Павлюк Р. А. Система подготовки специалистов социальной сферы на исследовательской основе в Болонском университете (Италия).

Рассматривается система подготовки специалистов социальной сферы на исследовательской основе на примере Болонского университета (Италия). Предложен спектр деятельности специалиста социальной сферы в современной Украине и определены актуальные вопросы перестройки практики подготовки таких специалистов в соответствии с существующим мировым и европейским опытом. На основе анализа учебной программы подготовки специалистов социальной сферы второго (магистерского) уровня в Болонском университете (Италия) определено место исследовательского компонента обучения в каждой изучаемой дисциплине.

Ключевые слова: обучение на исследовательской основе; специалист социальной сферы; программа обучения; Болонский университет; профессиональная подготовка; стратегия обучения

Pavliuk R. O. The System of Research-based Training of Social Sphere Specialists in Bologna University (Italy).

This paper examines the system of research-based training of social sphere specialists on the example of Bologna University (Italy). The spectrum of social sphere specialists' activity in modern Ukraine is offered; the actual items of reorganization of training practice of such specialists in accordance with the existing world and European experience are determined. The place of the research component of every studied disciplines is determined on the basis of the analysis of the curriculum of social sphere specialists at the second (master) level, Bologna University (Italy).

Key words: research-based training; social sphere specialist; curriculum; Bologna University; professional training; training strategy